

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

19. Kalgin, Y. A. (2011). Modern issues of psychological and pedagogical support of disabled persons in higher school. *Special Education*, (1), 23–29.
20. Martynova, E. A. (2015). Creation of inclusive educational environment: approaches and models. *Education and Science*, (9), 112–119.
21. Andreeva, R. V. (2016). Psychological and pedagogical support of students with special needs in higher education. *Bulletin of the Moscow State Regional University*, (4), 85–91.
22. Konanova, E. I. (2015). Approaches to elaboration of adapted educational programs for students with special needs. *Defectology*, (3), 14–19.
23. Semago, M. M., & Semago, N. Y. (2011). Inclusive education: theoretical and practical aspects. Moscow: VLADOS.
24. Aksenova, L. I., & Alekhina, S. V. (2011). Inclusive education: methodology and practice. Moscow: Prosveshchenie.
25. Malofeev, N. N. (2009). Inclusive education: problems and prospects. Moscow: Prosveshchenie.
26. Nazarova, N. M. (2010). Inclusive education: social and pedagogical aspects. Moscow: VLADOS.
27. Oliynyk, R. (2021). Psychological, pedagogical and social aspects of the inclusive environment in the preschool education institutions organization. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, (2), 363–370.
28. Nutfiyeva, D. (2024). Fostering inclusive education in higher education in Uzbekistan: Developing teachers' understanding and competence. *International Scientific Journal*, (3), 37–45.
29. Agzamxodjayeva, S. A. (2025). Development of inclusive education in the Republic of Uzbekistan: Inclusion of children with special educational needs in inclusive environment. *Western European Journal of Medicine and Medical Science*, 3(3), 8–15.
30. UNICEF Uzbekistan. (2018). Legislation and policy review of inclusive education in Uzbekistan. Tashkent: UNICEF.

JADIDCHILIK HARAKATINING BUGUNGI O‘ZBEKISTON MODERNIZATSIYASIDAGI O‘RNI

Qurbonova Maftuna Xolboy qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Farsaxonova Dilafruz Rizaxonovna

Ilmiy rahbar: JDPU dotsenti

E-mail: qurbonovamaftuna532@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Mahmudxo‘ja Behbudiyning o‘zbek jadidchilik harakatidagi yetakchi o‘rni va Avloniy, Fitrat, Munavvarqori kabi ma‘rifatparvar ziyolilarning faoliyati keng tahlil qilinadi. Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev rahbarligida yangi O‘zbekiston taraqqiyotida bu merosga e’tibor kuchayib borayotganiga alohida to‘xtalinadi. Maqolada tarixiy manbalar,*

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

hujjatlar va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar asosida jadidchilik harakatining davomi sifatida baholanuvchi siyosiy, madaniy va ta’limiy islohotlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: *Behbudiy, jadidchilik, izdoshlik, o‘zbek ma’rifatparvarligi, Avloniy, Fitrat, Munavvarqori, yangi O‘zbekiston, ma’rifat, ta’lim, tarbiya, maktab*

KIRISH

XX asr boshlarida Movarounnahr va Turkiston mintaqasida shakllangan jadidchilik harakati o‘zbek xalqining uyg‘onish davriga asos soldi. Ushbu harakatning asoschilaridan biri Mahmudxo‘ja Behbudiy bo‘lib, u nafaqat zamonaviy fikrlovchi ziyoli, balki siyosiy ongli islohotchi sifatida tanilgan. Jadidchilik g‘oyalari ta’lim, adabiyot, teatr, matbuot va ijtimoiy hayotga chuqur kirib bordi.[4]

Bugungi kunda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilayotgan "Yangi O‘zbekiston" g‘oyasi ham, mohiyatan, jadidchilik ruhining zamonaviy shakllarini o‘zida mujassam etadi. Bu jihatdan jadidlar merosi va ularning izdoshlari faoliyatini chuqur tahlil qilish dolzarb ahamiyatga ega.[6]

Mahmudxo‘ja Behbudiy: Jadidchilik harakatining asoschisi

Mahmudxo‘ja Behbudiy (1875–1919) – O‘rta Osiyoda jadidchilik harakatining asoschilaridan biri. U o‘zining ilk maqolalarida ta’lim, ayollar huquqlari, matbuot erkinligi va milliy o‘zlikni anglash g‘oyalarini ilgari surdi. Uning “Padarkush”, “Barcha musulmonlarga”, “Oyna” gazetasi kabi ishlari jadidchilik g‘oyalarini xalq orasida yoyishga xizmat qilgan.[1] Behbudiyning fikricha, xaqqoniy tarihdan xabardor bo‘lmasdan turib, hech bir millat o‘z ahvolini tahqiq eta olmaydi. O‘z tarixidan g‘ofil va behabar millat esa taraqqiyotdan ortda qolishi aniq.[4]

Behbudiy islohotchilik faoliyatida diniy va dunyoviy bilimlarni uyg‘unlashtirishga harakat qildi. U yaratgan yangi usuldagi maktablar xalq savodxonligini oshirdi. "Mulozamat" kabi sahna asarlari orqali esa jamiyat muammolariga e’tibor qaratdi.[1]

Behbudiy izdoshlari: Jadidchilik g‘oyalarining davomchilari

Abdulla Avloniy jadid maktablarining nazariy va amaliy asoschilaridan biri bo‘lib, uning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari xalq ma’naviyatini yuksaltirishda muhim rol o‘ynagan. Avloniy “Ma’rifatli kishilar jamiyati” asoschilaridan biri sifatida xalq orasida milliy uyg‘onish g‘oyalarini yoygan.[2]

Munavvarqori Abdurashidxonov o‘z faoliyatini jadid maktablari tarmog‘ini rivojlantirishga bag‘ishlagan. U o‘quv dasturlari, lug‘atlar tuzgan va yangi usulda o‘qitish g‘oyasini ilgari surgan. Uning faoliyati o‘zbek tilining rivojlanishi va mustahkamlanishiga katta hissa qo‘shdi.[4] Abdurauf Fitrat adib, tilshunos, faylasuf va siyosiy arbob sifatida jadidchilik g‘oyalarini ilmiy asosda targ‘ib qilgan. Uning “Hind sayohati”, “Munozara”, “O‘zbek klassik adabiyoti” kabi asarlari xalqni uyg‘otishga xizmat qilgan. U zamonaviy o‘zbek tilining ilmiy asoslarini shakllantirishga harakat qilgan.[3]

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Jadidlar merosiga bugungi kunda e’tibor

Prezident Shavkat Mirziyoyev o‘z nutq va qarorlarida ko‘p bor jadidlar merosiga murojaat qilgan. Xususan:

- 2017-yilda “Jadid bobolarimiz faoliyatini chuqur o‘rganish, ularning yodini e’zozlash va xalqimiz ongida abadiy muhrlab qo‘yish zamon talabi” deb ta’kidlagan.[7]
- 2021-yilda “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”da ta’lim, ilm-fan, ma’naviyatni taraqqiyotning markaziga qo‘ygan.[6]
- 2022-yilda “Ma’rifat va ma’naviyat yili” deb e’lon qilinishi ham jadidlar ruhining davomchilik shaklidir.[7]

Shuningdek, “Jadidlar merosi” nomli elektron kutubxona loyihalari, ilmiy ekspeditsiyalar, maktab darsliklarida jadidlarga oid sahifalarning ko‘paytirilishi – bularning barchasi davlat miqyosida jadidchilikni qadrlash belgilaridir.[4]

Behbudiy izdoshlari faoliyatining zamonaviy talqini

Bugungi kunda O‘zbekistonning ijtimoiy, madaniy va siyosiy hayotida jadidlar merosi chuqur o‘rganilmoqda. Mustaqillikdan so‘ng ochilgan arxiv materiallari, adabiy va tarixiy manbalar asosida yangi tadqiqotlar paydo bo‘ldi. Ayniqsa, Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ta’lim, ma’naviyat, milliy g‘urur va tarixiy xotirani tiklash borasidagi siyosati, amalda, jadidlarning orzu-umidlarini ro‘yobga chiqarishdir.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning ko‘plab nutqlari, uchrashuv va tadbirlarda tilga olingan quyidagi fikrlari ayni haqiqatdir: “Agar jadidlarimiz qirg‘in qilinmaganda edi, hozir bizda to‘rtinchi renessans bo‘lardi. Agar ota-bobolarimiz qirib tashlanmaganda edi, ularning bilimi, ularning ilmi bilan katta kashfiyotlar qilinardi”. “...tarixda ikki buyuk Renessansga zamin bo‘lgan mintaqamizda uchinchi Renessansni aynan jadid ajdodlarimiz amalga oshirishlari mumkin edi”. Bugun mamlakatimizda millat qahramonlari bo‘lgan jadidlar nomini tiklash, xotirasini abadiylashtirish va ma’naviy-marifiy merosini o‘rganishga jiddiy e’tibor qaratilmoqda.[7]

Mustaqilligimizning 32 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqida prezidentimiz bu xususida quyidagilarni bayon qilgan edi: “Biz yurt ozodligi yo‘lida kurashgan, nohaq ayblanib bu dunyodan armon bilan ketgan vatandoshlarimizning pok nomlarini tiklashni o‘z oldimizga maqsad qilib qo‘ygan edik. So‘nggi uch yilda ularning 856 nafari Oliy sud tomonidan oqlandi. Biz bunday ezgu ishlarni albatta davom ettiramiz. Zero, bu masalada adolat qaror topishi shart...”.

- Jadidlar tomonidan ilgari surilgan “xalqni savodli qilish – millatni uyg‘otish” tamoyili asosiy g‘oya sifatida qaralmoqda;
- Maktab va oliy ta’lim muassasalarida yangi o‘quv dasturlar, darsliklar yaratish orqali tarixiy adolat tiklanmoqda;
- Respublikamizda “Jadidlar” nomidagi maktablar, kutubxonalar, ilmiy markazlar faoliyati yo‘lga qo‘yilgan.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Madaniyatda esa jadidlarning teatr, adabiyot, jurnalistika sohalaridagi ishlari zamonaviy shakllarda davom ettirilmoqda. Masalan, “Oyna” gazetasining tahliliy uslubi hozirgi tahliliy jurnalistikaga asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Behbudiy asarlari, sahna asarlari va maqolalari o‘quv dasturlariga kiritilgan bo‘lib, ularning zamonaviy o‘qitish metodikasida qo‘llanilishi jadidchilik merosini yangi avlodga yetkazmoqda.[1]

Xulosa

Mahmudxo‘ja Behbudiy va uning izdoshlari boshchiligida yuzaga kelgan jadidchilik harakati nafaqat o‘tgan asr boshidagi o‘zbek ma‘rifatining asoschisi, balki bugungi O‘zbekistonning mustahkam ijtimoiy va madaniy poydevoridir. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan ta‘lim, madaniyat va ma‘naviyat sohasidagi islohotlar jadidlarning asosiy g‘oyalarini hayotga tadbqiq etishdir.

Jadidlar merosi zamonaviy O‘zbekiston taraqqiyotining manbai sifatida faol tadqiq etilishi, ularga munosib ehtirom ko‘rsatilishi mamlakatimizda milliy ruhni yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda.[7]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Behbudiy, M. (2008). *Tanlangan asarlar*. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
2. Avloniy, A. (1999). *Turkiy Guliston yoxud Axloq*. Toshkent: Sharq.
3. Fitrat, A. (2003). *Tanlangan asarlar*. Toshkent: Fan.
4. Sobirov, R. (2015). “Jadidchilik va uning ta‘lim sohasidagi o‘rni.” *O‘zbekiston tarixi*, 4(12), 45-52.
5. Karimov, I. (2018). “O‘zbekiston jadidlarining zamonaviy ma‘nosi.” *Milliy ma‘rifat*, 3(7), 13-20.
6. Mirziyoyev, Sh. M. (2021). *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev nutqlari va farmonlari (2017–2023). Toshkent: O‘zbekiston milliy matbuot xizmati.

ГЕНДЕРНАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В ЯЗЫКОЗНАНИИ

Зиёдова Сабрина Бахтиеровна

*Студентка 1-курса направления Филология
и обучение языкам (русский язык)*

Наталья Базаровна Раджапова

*Научный руководитель, PhD
Термезский государственный университет
radjapova2022@mail.ru, Tel. (998) 91 575 89 75*